

การมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษา
นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย: กรณีศึกษาสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ
ในจังหวัดปัตตานี

Participations Among Pondok and Network Partners in Educational
Management of Non-Formal and Informal Education: A Case Study of
Exemplary Pondok in Pattani Province

Received : 2024-03-10

Revised : 2024-04-03

Accepted : 2024-07-17

ผู้วิจัย นินสรี นิเงาะ¹

Ninasree Nongoh
nuskung10@gmail.com

วรภาคย์ ไมตรีพันธ์²

Warapark Maitreephun

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบกับภาคีเครือข่าย และ 2) องค์ประกอบที่ทำให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสาร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างสถานศึกษาปอเนาะต้นแบบกับภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย 1) การวางแผนร่วมกัน ได้แก่ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การออกแบบการใช้ทรัพยากรตามบริบทของปอเนาะ การสื่อสารแผนและปฏิทินการจัดกิจกรรม และการกำหนดเป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน 2) การดำเนินการร่วมกัน ได้แก่ การเตรียมสถานที่ กลุ่มเป้าหมาย วัสดุ สื่อและอุปกรณ์ การสนับสนุนวิทยากร การประชาสัมพันธ์กิจกรรม และการพัฒนาและบำรุงรักษาแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน 3) การประเมินผลร่วมกัน ได้แก่ การร่วมพูดคุยผลลัพธ์ของกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การติดตามและประเมินผลเป็นระยะ และการร่วมสรุปรายงานผล 4) การรับผลประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ การร่วมยินดีกับรางวัลที่ได้รับและการรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้น สำหรับองค์ประกอบที่ทำให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ การมีวิสัยทัศน์ในการบริหารของผู้บริหาร การวางระบบบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ การสื่อสารกับภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่องและการสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การจัดการศึกษา องค์ประกอบที่ทำให้ประสบความสำเร็จ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Master students Department of Educational Administration Faculty of Prince of Songkla University, Pattani Campus
²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Assistant Professor, Program in Educational Administration Faculty Education of Prince of Songkla University, Pattani Campus

Abstract

This qualitative study aimed to 1) examine the participatory development process of Pondok in the non-formal and informal education management and 2) investigate factors that make model Exemplary Pondok in creating participation with the network. The purposive sampling was used to collect data using interviews, observations, and documentary analysis from 8 key The instrument used in this study was semi-structured interviews and the researcher. Data were analyzed using content analysis. The results showed that the participatory development process of education management consisted of 4 processes: 1) Planning in educational management: informal conversation, determining the use of educational resources that take into consideration the Pondok context, notifying action plans and activity calendar of learners and those involved, and setting goals for mutual success, 2) Joint action: venue preparation, target group, materials, teaching media and visual aids, joint teaching and knowledge distribution in the community, publicizing Pondok activities, and help maintain learning resources in Pondok, 3) Collaborative evaluation: joint discussion on activity outcomes, frequent monitoring, and summarizing the activity, and 4) Mutual benefits: Celebrating jointly received rewards arising from the participation of the people involved and taking responsibility for the results that occurred. The result also revealed that factors that make model Pondok in Pattani Province successful in creating participation with network partners in education management, including vision in management and enabling to raise awareness to achieve the goals, establishing a concrete management system and resource management efficiently, communication with network partners continuously and mutual support.

Keywords: Participation, Educational Management, Successful Factors, Non-formal Education, Informal Education, Exemplary Pondok

บทนำ

สถาบันศึกษาปอเนาะนอกจากจะบ่มเพาะความเจริญงอกงามทางด้านศาสนาแล้ว ยังให้การศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชนอีกด้วย ข้อมูลจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี มีสถาบันศึกษาปอเนาะที่จดทะเบียนในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จำนวน 252 แห่ง โดยมีผู้เรียน จำนวน 17,285 คน ซึ่งจากจำนวนดังกล่าว ในปีงบประมาณ 2565 มีสถาบันศึกษาปอเนาะที่ร่วมจัดการศึกษาร่วมกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดปัตตานี มากถึงจำนวน 176 แห่ง โดยมุ่งหวังให้เด็กและเยาวชนในสถาบันปอเนาะจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยกระดับทักษะภาษาไทยและมีทักษะอาชีพที่จะสร้างรายได้ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ดำเนินการให้เป็นรูปธรรมโดยผ่านสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กำหนดกรอบอัตรากำลังพนักงานราชการในตำแหน่งครูอาสาสมัครประจำสถาบันศึกษาปอเนาะ เพื่อเข้าไปปฏิบัติงานจัดการเรียนรู้ในสถาบันศึกษาปอเนาะ ครูอาสาสมัครมีบทบาทหน้าที่ 2 ส่วน คือ จัดการเรียนการสอนและส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบันศึกษาปอเนาะ (สำนักงาน กศน., 2553 อ้างถึงใน สำนักงาน กศน.จังหวัดปัตตานี 2563) กิจกรรมที่ครูอาสาสมัครดำเนินการในสถาบันปอเนาะ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนผู้ไม่รู้หนังสือและส่งเสริมทักษะภาษาไทย การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การพัฒนาทักษะอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพผู้เรียน และการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบันศึกษาปอเนาะอื่นๆ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนงานการจัดการศึกษานอกระบบและ

การศึกษาตามอัธยาศัยในสถาบันศึกษาปอเนาะให้ประสบความสำเร็จ ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ ด้านบริหาร และด้านทรัพยากร (สำนักงานปฏิรูป การศึกษา, 2545)

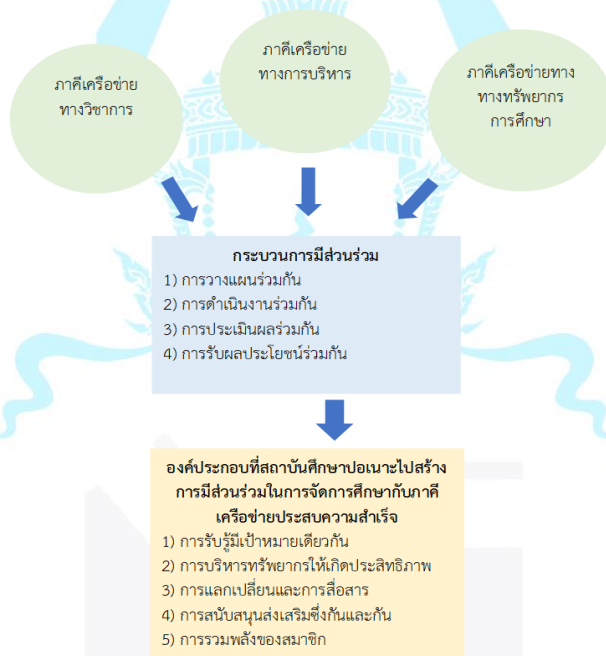
การมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ การทำงานบรรลุตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา การจัดการศึกษาในรูปแบบภาคีเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน ประกอบการ และองค์กรอื่น ๆ สามารถส่งเสริมให้เกิดการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ (พิสิฐ เทพไกรวัล, 2554) โดยเฉพาะสถาบันศึกษาปอเนาะที่เป็นแหล่งการศึกษาที่อยู่ในชุมชน ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจากภาคีเครือข่าย รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาร่วมกับภาคีเครือข่าย ทำให้สามารถขับเคลื่อนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยช่วยขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ ผู้เรียนและชุมชนในพื้นที่ สามารถเพิ่มจำนวนผู้รับบริการและประสบความสำเร็จมากขึ้น ทั้งนี้ การช่วยกันวางแผน และดำเนินงานร่วมกัน ร่วมคิดร่วมทำ และร่วมประสานงานจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของ สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายทางการศึกษา ร่วมกับสถาบันการศึกษาปอเนาะเพื่อร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานยังมีอยู่ไม่มากนัก

งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้วิจัยเลือกสถาบันศึกษาปอเนาะแห่งหนึ่งที่ได้รับรางวัลต้นแบบอันดับหนึ่ง ของจังหวัดปัตตานี ในปี พ.ศ.2564 ตามเกณฑ์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สถาบันปอเนาะแห่งนี้ในระยะแรกเปิดสอนทั้งภาคกลางวันและกลางคืน มีการสอนกิตาบและกรอาน เป็นสถาบันที่ให้ความรู้ รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการสอนศาสนาอิสลามที่ปลูกฝัง คุณธรรมและจริยธรรมตามหลักศาสนาอิสลามให้แก่เยาวชนมุสลิมในหมู่บ้านและประชาชนในชุมชนใกล้เคียง โดย ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาที่มีฐานะยากจน เปิดสอนด้วยหลักสูตรการเรียนการสอนศาสนาแบบดั้งเดิม ต่อมาใน พ.ศ.2552 ได้มีการเพิ่มหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนร่วมกับศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยอำเภอยะรัง สังกัดสำนักงาน กศน.จังหวัดปัตตานี ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเริ่มเข้าร่วม การจัดการศึกษานอกระบบระดับขั้นพื้นฐาน การจัดกิจกรรมพัฒนาสังคม กิจกรรมทักษะชีวิต และการศึกษาตาม อัธยาศัย และมีการจัดมุมเรียนรู้ในสถาบันศึกษาปอเนาะ ในปี พ.ศ. 2553 ได้เริ่มเข้าร่วมโครงการพัฒนาศาสน สถาน (กิจกรรมพัฒนาสถาบันปอเนาะน่ายู) จนกระทั่งในปัจจุบัน สถาบันศึกษาปอเนาะแห่งนี้ได้มีการจัดการ เรียนการสอนศาสนาอิสลาม ควบคู่กับการจัดการศึกษานอกระบบระดับขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอก ระบบระดับขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (อับดุลฮามิด สะเตียมู, 2553)

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยมุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะกับภาคีเครือข่ายในการจัด การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีที่มีผลการ ดำเนินงานด้านการศึกษาสูงกว่าสถาบันศึกษาปอเนาะอื่นในจังหวัดปัตตานี โดยค้นหาวามิหน่วยงาน ไตบ้างที่เป็นภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีกระบวนการมีส่วนร่วม กับภาคีเครือข่ายอย่างไรและองค์ประกอบอะไรที่ทำให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีประสบ ความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อจัดการศึกษา ซึ่งผลวิจัยจะเป็นแนวทางในการพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในสถาบันศึกษา ปอเนาะ และเป็นแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะกับภาคีเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จ

กรอบแนวคิดเบื้องต้นของการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จากเอกสาร นักวิชาการ งานที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตามแนวคิดของ Colletta and Perkins (1995) พิณสุดา สิริธรงค์ (2540) สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545) นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) อาทิตย์ วัฒโน (2556) ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ 1) การมีส่วนร่วมทางวิชาการ 2) การมีส่วนร่วมทางการบริหาร 3) การมีส่วนร่วมทางทรัพยากรทางการศึกษา ในส่วนที่ 2 คือกระบวนการมีส่วนร่วมได้จากแนวคิดของ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ศิริกาญจน์ โกสม (2542) บัญชร แก้วส่อง (2545) สุมาลี สังข์ศรี (2549) แสงดาว น้ำฟ้า (2551) คือ 1) การวางแผนร่วมกัน 2) การดำเนินงานร่วมกัน 3) การประเมินผลร่วมกัน 4) การรับผลประโยชน์ และในส่วนที่ 3 องค์ประกอบที่ทำให้การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายประสบความสำเร็จ ได้จากแนวคิดของ ธนา ประมุขกุล (2547) พระมหาสุทนต์ อาภาภโร (2547) สนธยา พลศรี (2550) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553) เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2555) คือ 1) การรับรู้มีเป้าหมายเดียวกัน 2) การบริหารทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพ 3) การแลกเปลี่ยนและการสื่อสาร 4) การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน 5) การรวมพลังของสมาชิก

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดเบื้องต้นของการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่ทำให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การออกแบบงานวิจัย

งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นี้ ออกแบบการวิจัยเป็นกรณีศึกษา (Case Study Design) โดยผู้วิจัยใช้กรณีศึกษาสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานี เป็นการศึกษาวิจัยที่มุ่งค้นหารายละเอียดของปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งในเรื่องที่เป็น ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเจาะจงกระบวนการดำเนินงานและปัจจัยที่ทำให้สถาบันปอเนาะแห่งนี้ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายจนเป็นต้นแบบระดับจังหวัด ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกที่เป็นความจริงในประเด็นปัญหาการวิจัยและบริบทเชิงพื้นที่ ในการเก็บข้อมูลใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติในขณะพูดคุยตามการออกแบบงานวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 8 คน ประกอบด้วย ประกอบด้วย ผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะ ครูอาสาสมัครนอกโรงเรียนประจำสถาบันศึกษาปอเนาะ หัวหน้าผู้เรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าผู้เรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะ หัวหน้างานวิชาการ กศน.อำเภอ ผู้แทนวิทยาลัยเทคนิค โดยกำหนดขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรก การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เช่น รายงานผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2564 เกณฑ์การประเมินสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบสำนักงาน กศน.จังหวัดชายแดนใต้ ปีงบประมาณ พ.ศ.2564 รายงานการประเมินสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบจังหวัดปัตตานี ปีงบประมาณ พ.ศ.2564 ข้อมูล จากอินเทอร์เน็ต ฐานข้อมูลการศึกษาสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการสังเกต โดยใช้แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ร่วมกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) (ชาย โพธิ์สิตา, 2564) ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 40-60 นาที ถือเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดสำหรับ การสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการถอดเทปสัมภาษณ์ คำต่อคำจากบทสัมภาษณ์และทำการตรวจสอบบทสัมภาษณ์อีกครั้งเพื่อพิจารณาความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้น จำแนกและจัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามขอบเขตเนื้อหาและกรอบแนวคิดของการวิจัย แล้วลงรหัสข้อมูลทั้งจากบทสัมภาษณ์ บันทึกการสังเกต และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตามประเด็นที่สัมพันธ์กัน ในตอนท้ายผู้วิจัยวิเคราะห์หาใจความหลักของรหัสข้อมูลและเปรียบเทียบความเหมือนหรือความต่างของข้อมูล สร้างกรอบความคิดรวบยอดของผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปของข้อค้นพบจากการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย: กรณีศึกษาสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังต่อไปนี้

1.กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้น ดังแสดงในภาพประกอบ 2 โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) การวางแผนในการจัดการศึกษา ได้แก่ 1.1) การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ยกตัวอย่างเช่น ครู กศน. กล่าวว่า “...เราจะมาสัปดาห์ละครั้งในวันศุกร์ จะมีผู้ช่วยบอซึ่งเป็นผู้บริหารที่บอบบอบหมายให้มาดูแลในการจัดการศึกษาในปอเนาะ ก็จะ

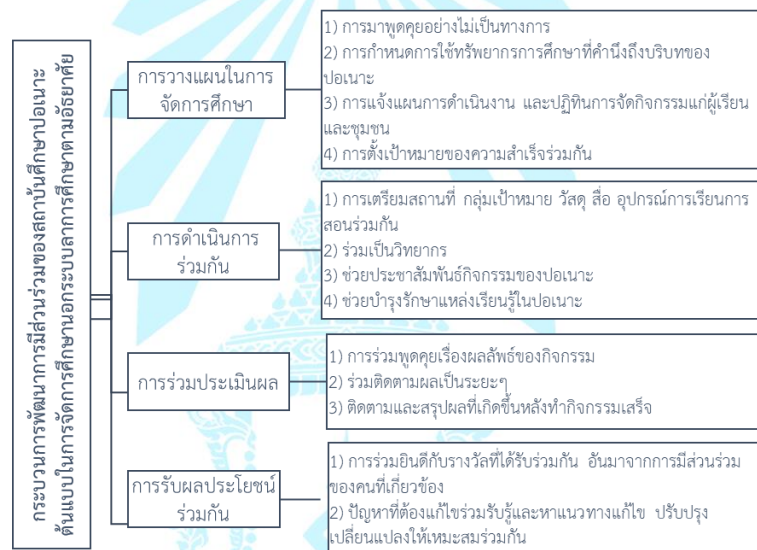
ชักถามพูดคุยถึงกิจกรรมที่จะจัดในปอเนาะว่า กศน.จะสอนอะไรบ้างในเดือนนี้ ซึ่งเราก็มีแผนของเราอยู่แล้วว่าปีนี้เราจะทำอะไรบ้าง...” 1.2) การกำหนดการใช้ทรัพยากรการศึกษาที่คำนึงถึงบริบทของปอเนาะ ยกตัวอย่างเช่น เกษตรอำเภอกล่าวว่า “ตอนที่มาอบรมให้เด็กปอเนาะเรื่องการปลูกผักสวนครัว ทางปอเนาะเค้าก็บอกเราว่าให้ใช้พื้นที่ตรงไหนเราก็คุยกันว่าที่ปอเนาะอยากปลูกอะไร...” 1.3) การแจ้งแผนการดำเนินงานและปฏิทินการจัดกิจกรรมแก่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น หัวหน้าผู้เรียน กล่าวว่า “ทุกวันหลังเวลาละหมาดอ์ซรี (เวลาประมาณ 16.30 น.) คณะกรรมการนักศึกษาฝ่ายต่างๆ จะมาแจ้งให้นักศึกษาว่าช่วงนี้ที่ปอเนาะมีกิจกรรมอะไรบ้าง...” และ 1.4) การกำหนดเป้าหมายของความสำเร็จร่วมกัน ยกตัวอย่าง ครู กศน. กล่าวว่า “ตอนเรายุ่งกับปอเนาะ ทางปอเนาะก็จะบอกเราว่าสิ่งที่สอนต้องให้เกิดประโยชน์กับเด็กปอเนาะจริง ทำให้เป็นจริงๆ...”

2) การดำเนินการร่วมกัน ได้แก่ 2.1) การเตรียมสถานที่ กลุ่มเป้าหมาย วัสดุ สื่อและ อุปกรณ์การเรียนการสอนร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น รพ.สต. กล่าวว่า “ทางปอเนาะเค้าจะสนับสนุนกิจกรรม หรืองานที่เราได้คุยไม่ว่าจะเป็นการตรวจสุขภาพ การให้ความรู้เรื่องสุขภาพ ซึ่งพอเราไปก็มีความพร้อมไม่ว่าจะเป็นเด็กซึ่งพร้อมเข้าร่วมกิจกรรม หรือสถานที่ได้รับการอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี โดยเฉพาะที่นี้เค้ามีคณะกรรมการนักเรียน ซึ่งคอยช่วยเหลืองานจัดเตรียมอุปกรณ์ สถานที่คอยเตรียมเก้าอี้ ช่วยบอกเพื่อนๆ ให้มาเรียนกัน” 2.2) การร่วมเป็นวิทยากร และใช้ความรู้ช่วยเหลือชุมชน ยกตัวอย่างเช่น หัวหน้าวิชาการ กศน.กล่าวว่า “ทางปอเนาะเองก็มีส่วนช่วยเราตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นการเป็นวิทยากรโดยเฉพาะกิจกรรมคุณภาพผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมที่จัดในปอเนาะเอง เราก็ให้ทางบอบเป็นวิทยากรบรรยายให้กับนักศึกษาซึ่งได้รับความร่วมมือจากบอบ บางครั้งก็เป็นค่ายคุณธรรมจริยธรรมที่กศน.อำเภอ ก็จะเชิญบอบไปบรรยายเหมือนกัน” 2.3) การช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมของปอเนาะ ยกตัวอย่างเช่น ครู กศน. กล่าวว่า “ปอเนาะจะประชาสัมพันธ์งานของปอเนาะก็จะใช้คณะกรรมการบริหาร โดยถ้าใครมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรก็จะช่วยกันสร้างการรับรู้ภายในส่วนที่เกี่ยวข้องของตนเอง เช่น ปอเนาะอยากให้ ครู กศน.ประสานกับหน่วยราชของอำเภอเพื่อเชิญมาร่วมกิจกรรมของปอเนาะ อย่างตอนงานเมาลิดที่บอบเค้าจะเชิญหน่วยราชการ ภาาที่เครือข่ายมาร่วมงาน และขอความอนุเคราะห์งบประมาณจากหน่วยราชการ...” และ 2.4) การร่วมบำรุงรักษาแหล่งเรียนรู้ในปอเนาะ ยกตัวอย่างเช่น ผู้บริหารปอเนาะ กล่าวว่า “ปอเนาะของเรามีคณะกรรมการนักศึกษา จะแบ่งเป็นฝ่ายๆ มีฝ่ายสถานที่ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายการเงินบัญชี ฝ่ายสหกรณ์ ดูแลแต่ละเรื่อง สถานที่ต่างๆ ของปอเนาะ ที่ใครเข้ามาทำ ไม่ว่าจะเป็น แปลงมะนาว พริก ห้องเรียน ที่อ่านหนังสือ จะมีเวรทำความสะอาด ดูแลความเรียบร้อย รดน้ำ ให้ดูสะอาดและพร้อมใช้งานตลอด ทางครู กศน.ก็จะมาช่วยทำเป็นกิจกรรมชมรมอาสา ทำความสะอาดทาสี ให้สวยตลอด”

3) การร่วมกันประเมินผล ได้แก่ 3.1) การร่วมพูดคุยเรื่องผลลัพธ์ของกิจกรรม ยกตัวอย่างเช่น เกษตรตำบล กล่าวว่า “การประเมินการเรียนรู้ที่เราทำร่วมกับปอเนาะ อย่างแรกที่คุยกับปอเนาะ คือในเรื่องผลที่จะเกิดขึ้นกับเด็กเยาวชนในปอเนาะซึ่งผู้ช่วยบอบเค้าจะต้องการรู้ในเรื่องความรู้ที่ได้รับให้ถึงเด็กมากที่สุด ซึ่งตอนเราสอนปลูกผัก ไม่ว่าจะเป็นมะนาว พริก เรารู้สึกมีความจริงใจมากขึ้นในการให้ความรู้” 3.2) การติดตามผลเป็นระยะ ยกตัวอย่างเช่น ครู กศน.กล่าวว่า “ผู้ช่วยบอบจะมาสังเกตตอนที่เราสอนว่าเป็นยังงัยบ้าง ที่เราไปสอนทุกวันศุกร์ ผู้ช่วยบอบจะมาดูบ้างเป็นบางครั้ง ส่วนคณะกรรมการนักศึกษาเค้าก็จะคอยบอกเราอยู่แล้วว่าที่เราสอน โดยเฉพาะอาชีพนี้ๆ เพื่อนๆทำได้มัย ก็คอยคุยกันตลอด” และ 3.3) การสรุปผลที่เกิดขึ้นหลังทำกิจกรรม ยกตัวอย่างเช่น หัวหน้านักเรียน กล่าวว่า “คณะกรรมการนักศึกษาจะคุยกับครู หลังจากการสอนครบแล้ว ว่าอาชีพที่มาสอนเป็นยังงัยบ้าง ตอนนี้มีช่างเชื่อม ปลูกผักไฮโดรที่เพิ่มเข้ามา แต่ก่อนที่ยังไม่มีปลูกผักไฮโดร มีช่างเชื่อมที่ทำก่อนแล้วเด็กปอเนาะได้ประโยชน์ก็บอกครูว่าสอนต่อ สอนให้ทำได้หลายๆ อย่างให้ทำประตูดูเป็นรวบอันนอกจากทำราวตากผ้า”

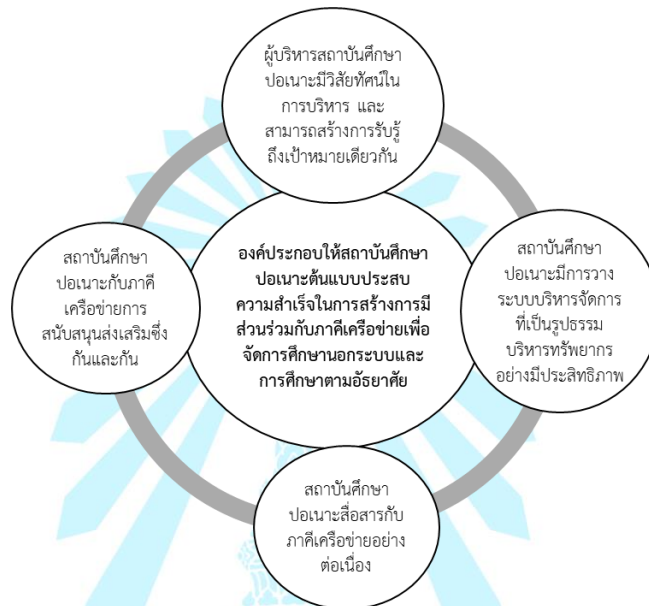
4) การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ อาชีวะ กล่าวว่า “ที่เราสอนช่างเชื่อมก็เป็นความต้องการของปอเนาะ ที่จะเอามาใช้ประโยชน์ได้จริง ตอนนี้ที่ปอเนาะมีผลผลิตของคนเรียนอาชีพช่างเชื่อมมาทำโครงแปลงผักไฮโดร มีที่วางรองเท้า ราวตากผ้า ตอนที่สอนตอนนั้นทางปอเนาะจะมีผู้ช่วยบอบนี้แหละมาติดตามผลเป็นระยะๆ มาดูเด็กทำอะไรที่ต้องการเพิ่มเติมก็จะบอกเรา บอกให้ครูสอนให้เชือราวตากผ้าจะได้ใช้ประโยชน์” 4.1) การร่วมยินดีกับรางวัลที่ได้รับร่วมกัน อันมาจากการมีส่วนร่วมของคนที่เกี่ยวข้อง ยกตัวอย่าง ผู้บริหารสถาบันศึกษา

ปอเนาะ กล่าวว่า “ปอเนาะได้รางวัลมาจากคนหลายคนมีเข้ามาช่วยไม่เฉพาะคนที่อยู่ในปอเนาะ ครู กศน. เกษตร อาชีวะ อนามัย หลายคนชุมชน ชาวบ้าน อบต. กำนันผู้ใหญ่บ้าน ทุกคนมาช่วยปอเนาะหมด ปอเนาะขอช่วยอะไร ทุกคนก็มาช่วยกัน หรือที่ชาวบ้านขอช่วยปอเนาะปอเนาะก็เข้าไปช่วยกันตลอด ที่ผ่านมามีเด็กปอเนาะได้มีอาชีพอะไร ก็เพราะคนมาช่วยทั้งนั้น ที่ล่าสุดเราได้เป็นปอเนาะต้นแบบของปัตตานีก็ภูมิใจมาก ” 4.2) การร่วมรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ครู กศน.กล่าวว่า “การจัดกิจกรรมอะไรก็แล้วแต่คนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเมื่อมีปัญหาไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัสดุอุปกรณ์ เรื่องผลที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ปอเนาะกับหน่วยงานก็จะร่วมหาทางแก้ไขร่วมกัน เพื่อที่คราวหน้าจะไม่เกิดซ้ำอีก”

ภาพประกอบ 2 กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในการจัดการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2. องค์ประกอบให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังแสดงในภาพประกอบ 3 ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์ในการบริหาร และสามารถสร้างการรับรู้ถึงเป้าหมายเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกล่าวว่า “بابอที่นี้รวมทั้งผู้ช่วยبابอของที่นี่ถือว่ามีความเข้มแข็งมีวิสัยทัศน์ดีมาก สนับสนุนการทำงานของเรามาตลอด เราประสานได้ตลอด ท่านมองภาพปอเนาะว่าไม่ใช่ศาสนาอย่างเดียว เด็กมาเรียนที่นี่ต้องได้ความรู้ทางโลก เรื่องอาชีพ ให้เรียนจบ และมีคุณธรรมตามศาสนาอิสลาม” 2) การวางระบบบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม บริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ยกตัวอย่างเช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่กล่าวว่า “ปอเนาะนี้ถือเป็นจุดเด่นคือการบริหารที่เป็นระบบมาก มีคณะกรรมการปอเนาะ พอเวลาเราจะปรึกษาหรือวางแผนก็ใช้คณะกรรมการปอเนาะในการประสานงาน มีคณะกรรมการนักศึกษาที่คอยเป็นคนกลางคอยจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ กลุ่มเป้าหมายให้เรา” 3) การสื่อสารกับภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างสำนักงานเกษตรอำเภอ กล่าวว่า การสื่อสาร คอยกันอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะแบบทางการหรือไม่เป็นทางการ ทางปอเนาะให้ความสำคัญมากกว่าทุกอย่างที่จะจัดในปอเนาะ بابอ ต้องรับรู้และเห็นชอบ” 4) การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่างเช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ ก็กล่าวว่า “ทางปอเนาะให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมเป็นอย่างดี วัสดุอุปกรณ์ พื้นที่ในการฝึกสอนปฏิบัติต่างๆ”

ภาพประกอบ 3 องค์ประกอบให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย: กรณีศึกษาสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในการจัดการศึกษา

กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ **การวางแผนในการจัดการศึกษา** เป็นขั้นตอนแรกขอกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ การมาพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การกำหนดการใช้ทรัพยากรการศึกษาที่คำนึงถึงบริบทของปอเนาะ การแจ้งแผนดำเนินงานและ ปฏิทินการจัดการจัด กิจกรรมแก่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องว่าจะดำเนินการช่วงไหน กลุ่มเป้าหมายกี่คน และการตั้งเป้าหมายของความสำเร็จร่วมกัน ในการดำเนินงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการเรียนการสอนการจัดกิจกรรม จะต้องทำให้ปอเนาะและเด็กปอเนาะเป็นอย่างไร ดังเช่นครู กศน.จะถูกเชิญมาพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในเรื่องกิจกรรมที่จะจัดในสถาบันศึกษาปอเนาะว่าจะจัดการเรียนการสอนอะไรในแต่ละเดือน ผู้วิจัยจึงขออภิปรายในประเด็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและการแจ้งแผนดำเนินงานและปฏิทินการจัดกิจกรรม เพราะในบริบทของปอเนาะมีบาบเป็นผู้นำ และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่กำหนดรอบเวลาในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนการสอนตามบาบ การหารือหรือการประชุมอย่างไม่เป็นทางการตามโอกาสต่างๆ อย่างต่อเนื่องในเรื่องของการแจ้งแผนการดำเนินงานและระยะเวลาที่ไปดำเนินการจัดกิจกรรมจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในการทำงานระหว่างกันได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สัมมนาการณ์ บุญเรือง (2562) เสนอแนะการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยประสานความร่วมมือในการประชุมกับผู้นำชุมชน และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการวางแผน แก้ไขปัญหาหรือดำเนินการภาคสนามมีส่วนร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนตลอดแนว สอดคล้องกับ พิสิฐ เทพไกรวัล (2554) กลุ่มบุคคล หน่วยงาน ได้แก่ กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มผู้นำชุมชน สถาบันศาสนา สถาบันอุดมศึกษา โรงพยาบาลชุมชน สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ดำเนินการตามกระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย ตั้งแต่การ

วิเคราะห์บริบทเพื่อทราบจุดแข็ง และจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านบริหารทั่วไป แล้วสรุปรวมจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานแต่ละด้าน เพื่อกำหนดเป้าหมายในการทำงาน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และจัดทำแผนพัฒนาร่วมกัน พบว่าส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานด้านวิชาการ งบประมาณ บุคคลและบริหารทั่วไป และส่งผลกระทบต่อนักเรียนตาม ขอบข่ายที่คาดหวังสูงกว่าปีที่ผ่านมา

โดยเมื่อวางแผนในการจัดการศึกษาร่วมกันแล้วกระบวนการต่อไปคือ **การดำเนินการร่วมกัน** โดยสถาบัน ศึกษาปอเนาะจะมีส่วนในการดำเนินการร่วมกันกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษาในหลายลักษณะซึ่งจะ ดำเนินการผ่านคณะกรรมการสถาบันศึกษาปอเนาะ และคณะกรรมการนักศึกษา ที่แบ่งหน้าที่รับผิดชอบในฝ่าย ต่างๆ ได้แก่ การเตรียมสถานที่ การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย จัดหาจัดเตรียมวัสดุ สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน ร่วมกัน ร่วมเป็นวิทยากรและใช้ความรู้ช่วยเหลือชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมของปอเนาะ และร่วม บำรุงรักษาแหล่งเรียนรู้ในปอเนาะดังเช่น การกำหนดช่วงเวลาการสอนการศึกษาขั้นพื้นฐาน กศน. ที่จะสอนวัน ไหน การร่วมเป็นวิทยากรระหว่างครูอาสาสมัครนอกโรงเรียนกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอในเรื่องการปลูกผักไฮโดร โพนิก เป็นต้น ผู้วิจัยขออภิปรายในประเด็นการร่วมจัดเตรียมสถานที่ วัสดุ สื่อ อุปกรณ์การเรียน สอดคล้องกับ งานวิจัยของ สุมิตร สุวรรณ (2560) การขับเคลื่อนเครือข่ายพหุภาคีมีแนวทางประกอบด้วย การประชุมเพื่อ ปรีกษาหารือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การวางเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลการติดต่อประสานงานให้หน่วยงานภายนอกได้เข้ามามีบทบาทและมี ส่วนร่วม และยังสอดคล้องกับ ขาวาลินี มา (2556) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาชุมชน และโรงเรียนจะต้องมีส่วนร่วมและบทบาทสำคัญในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมประเมินผลในการ วางแผนและพัฒนาโรงเรียนในทุกๆด้าน ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสอดส่องดูแลนักเรียนและมีส่วนร่วมใน การหารายได้ ทรัพย์สิน ทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาและสนับสนุนการเรียนการสอน และยัง สอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2549) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ที่เป็นประเด็นสำคัญคือ ช่วยดำเนินการจัดกิจกรรม เช่น อาจจะช่วยวิทยากรในการดำเนินการจัดกิจกรรม ช่วย ประชาสัมพันธ์เชิญชวนประชาชนในชุมชนมาร่วมกิจกรรม ช่วยจัดเตรียมสถานที่วัสดุอุปกรณ์ ต่าง ๆ ตลอดจนช่วย ดูแลบำรุงรักษาแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นต้น 4) ช่วยดำเนินการจัดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยดูแลและ สานต่อกิจกรรม ที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ริเริ่มไว้ในพื้นที่ซึ่งเสร็จสิ้นไประยะหนึ่งและออกจากพื้นที่ไปแล้วประชาชนก็ จะต้องช่วยกันสานต่อ เช่น ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้ประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าว เป็นต้น โดย ร่วมกันเป็นคณะกรรมการอาสาสมัครหมุนเวียนกันดูแลหรือกิจกรรมมอบริ่ให้ความรู้ ด้านต่าง ๆ คณะกรรมการอาจ รวมกลุ่มผู้สนใจ และประสานเชิญวิทยากรมาให้ความรู้

กระบวนการสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะและ ภาคีเครือข่าย คือ **การร่วมประเมินผล** ผ่านคณะกรรมการของสถาบันศึกษาปอเนาะ และคณะกรรมการนักศึกษา ร่วมกับหน่วยงานที่จัดการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน การฝึกทักษะอาชีพ การส่งเสริมการอ่าน กิจกรรมมอบริ่ให้ความรู้ ตั้งแต่เริ่มการวางแผนซึ่งการจัดกิจกรรมในปอเนาะจะคำนึงถึงผลลัพธ์ที่ได้กับนักศึกษาเป็น สำคัญ ได้แก่ การร่วมพูดคุยเรื่องผลลัพธ์ของกิจกรรมที่จะดำเนินการในสถาบันศึกษาปอเนาะว่าแต่ละกิจกรรมจะ เป็นผลดีของนักศึกษาอย่างไร ร่วมติดตามผลเป็นระยะๆ และสรุปผลที่เกิดขึ้นหลังทำกิจกรรม สอดคล้องกับ อับดุล ฮามิต สะดียามู (2553) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะในการจัดการศึกษาควรมีการ ติดตามผลประเมินผล มีแผนการประเมินที่ชัดเจนและปฏิบัติจริงจัง และนำผลการประเมินเพื่อปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมในสถาบันศึกษาปอเนาะให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับ ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) ได้เสนอผลการวิจัยที่มีขั้นตอน สำคัญที่จะทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินงาน การสร้างความ สัมพันธ์ระหว่างกัน การสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้มีส่วนร่วม การสร้างกิจกรรม การต่อรองเพื่อการดำเนินงาน การ ร่วมในการประเมินผล การร่วมในผลประโยชน์จากการดำเนินงาน และยังสอดคล้องกับ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ได้จำแนกขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอนและมีขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญ คือขั้นตอนขั้นประเมินผล โครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการที่พวกเราดำเนินการนั้น บรรลุ

วัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือไว้หรือไม่ การประเมินผลนั้นอาจจะเป็นการประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปব্যবসায়িকโครงการทั้งหมด

กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะ อีกประเด็นที่สำคัญคือการ**ร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน** สถาบันปอเนาะและภาคีเครือข่ายร่วมรับผิดชอบต่อการประเมินผลที่เกิดขึ้น เมื่อมีผลเป็นที่น่าพอใจก็ส่งเสริมสนับสนุนกัน และต่างก็ได้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน สถาบันศึกษาปอเนาะได้รับการพัฒนานักศึกษามีรายได้ มีอาชีพเป็นที่ยอมรับจากสังคมและชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านช่างเชื่อม การปลูกผักหน่วงงานภาคีเครือข่ายได้กลุ่มเป้าหมาย เมื่อมีผลที่ต้องปรับปรุงหรือแก้ไขก็ร่วมหาแนวทางแก้ไข ดังเช่น การได้รับรางวัลสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเป็นความภาคภูมิใจร่วมกัน สอดคล้องกับบัญชี แก้วส่อง (2545) ได้เสนอรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมโดยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผน (Planning) ในส่วนนี้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการสัปดาห์กำหนดวิธีการติดตามประเมินผลและประการสำคัญคือการตัดสินใจ 2) การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ในส่วนนี้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมการเงินและบริหาร 3) การใช้ประโยชน์ (Utilization) เป็นส่วนที่ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นการเพิ่มระดับการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม 4) การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining Benefits) เป็นการแจกจ่ายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมอาจเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมหรือวัตถุและสอดคล้องกับ แสงดาว น้ำฟ้า (2551) ได้กำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้จนครบวงจร ซึ่งสามารถจัดแบ่งขั้นตอนเป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 มีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วย การรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม ขั้นตอนที่ 2 มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ประกอบด้วย การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ ขั้นตอนที่ 3 มีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลของโครงการกิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไปประชาชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ ด้วย ซึ่งผลของกระบวนการประเมินนี้จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวางแผนต่อไป

2. องค์ประกอบที่ทำให้ให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดปัตตานีประสบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษาประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) ผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะมีวิสัยทัศน์ในการบริหาร และสามารถสร้างการรับรู้ถึงเป้าหมายเดียวกัน 2) สถาบันศึกษาปอเนาะมีการวางระบบบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม บริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 3) สถาบันศึกษาปอเนาะสื่อสารกับภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง 4) สถาบันศึกษาปอเนาะกับภาคีเครือข่ายการสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ สนธยา พลศรี (2550) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของเครือข่ายโดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1) ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายมารวมกันด้วยความสมัครใจ สมาชิกยังมีอิสระในการดำเนินงาน มีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรม มีระบบในการ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เกิดความยั่งยืน 2) การบริหารจัดการ สมาชิกเครือข่ายเป็นผู้ร่วมกำหนดการบริหารและการจัดการ เครือข่ายทั้งโครงสร้างของเครือข่าย กฎระเบียบที่ใช้ร่วมกันการ ประสานงาน การติดต่อสื่อสาร แผนและโครงการ งบประมาณ เป็นต้น ผู้ประสานงานเครือข่าย เครือข่ายต้องมีผู้ประสานงาน ทำหน้าที่ประสานงาน บริหาร และจัดการเครือข่ายที่คัดเลือกโดยสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในลักษณะของคณะกรรมการเครือข่ายก็ได้ อาจจะมีศูนย์กลางประสานงานเพียงศูนย์เดียวหรือหลายศูนย์กลาง ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกหรือขนาดของเครือข่าย และความเห็นร่วมกันของสมาชิก 3) กิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายต้องมีกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินงาน

เพื่อการบรรลุ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย ซึ่งควรจะเป็นกิจกรรมในการดำเนินงานของเครือข่าย ตามปกติและกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้สมาชิกของเครือข่ายได้ร่วมกิจกรรม อย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สมาชิกของเครือข่ายสนับสนุนส่งเสริม สมาชิก คนอื่น ๆ ให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ต่างคน ต่างทำ โดยทุกคนตระหนัก ถึงความสำคัญของสมาชิกแต่ละคน มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของเครือข่าย และการบรรลุเป้าหมายของเครือข่าย ร่วมกัน และสอดคล้องกับเจริยวงศ์ศักดิ์ เจริยวงศ์ศักดิ์ (2555) ที่ได้นำเสนอองค์ประกอบสำคัญของเครือข่ายไว้ 7 องค์ประกอบ คือ 1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน มีความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ทั้งนี้ได้ หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน แต่ความคิดเห็นที่แตกต่างต้องอยู่ ภายใต้จุดร่วมของเครือข่ายสมาชิกยอมรับ 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วม เป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคต ร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีเป้าหมายที่จะไปด้วยกัน 3) การมี ผลประโยชน์ และความสนใจร่วมกัน การรวมเป็นเครือข่ายตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกแต่ละ คน ซึ่งผลประโยชน์ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับใน โอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่าง) การมีส่วนร่วมของ สมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการสำคัญ เพราะจะทำให้เกิดการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำ อย่างแข็งขัน ดังนั้น สถานะของสมาชิกควรมีลักษณะเท่าเทียมกัน มีฐานะเป็นหุ้นส่วน มีความสัมพันธ์ในแนวราบที่ เท่าเทียมกัน 5) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไข จุดอ่อนอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่ สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 สถาบันศึกษาปอเนาะที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับภาคีเครือข่ายโดยให้ความสำคัญกับการจัดโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจนและเป็น ระบบ โดยผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับภาคีเครือข่ายการบริหารงานที่มี โครงสร้างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการปอเนาะ ที่ปรึกษาที่มาจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัด การศึกษา คณะกรรมการนักศึกษา ที่ส่งผลต่อการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญใน การสร้างการมีส่วนร่วมของสถาบันศึกษาปอเนาะในการจัดการศึกษากับภาคีเครือข่าย

1.2 ผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะ ควรพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหาร การจัดโครงสร้างองค์กร การสื่อสารให้รับรู้ถึงเป้าหมายเดียวกัน โดยจากผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นบุคคลที่ สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษาที่ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างการมี ส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำการบริหารของผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะ เนื่องจากโครงสร้าง การบริหารสถาบันศึกษาปอเนาะที่มีผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมและคุณภาพการศึกษา และจากผลการศึกษา ผู้นำหรือผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะมีส่วนอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ

2.2 ควรศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน ศึกษาปอเนาะ เพราะปอเนาะถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งยังมีผู้ปกครองของนักศึกษาที่ให้การสนับสนุนและ ชุมชนที่มีส่วนสนับสนุนทรัพยากรให้ปอเนาะ ดังนั้นการทำความเข้าใจมุมมองของชุมชนจะมีส่วนสำคัญในการ พัฒนาการจัดการศึกษาของปอเนาะ

บรรณานุกรม

- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. (2540). การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร. [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขา การบริหารการศึกษา]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2564). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ: คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 9). อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ชาวาลินี มา. (2556). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามทัศนะของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาปัตตานีเขต 2. [สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธนา ประมุขกุล. (2547). มุ่งสู่คุณภาพการศึกษา. วัฒนาพานิช.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ศูนย์ หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัญญัติ แก้วส่อง. (2545). องค์การ : การจัดการและการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.
- พระมหาสุหิตย์ อาภากร. (2547). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ ชุมชนเป็นสุข (สรส).
- พินสุตา สิริธรรี. (2540). รายงานการวิจัย การปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยแลนด์. สำนักพัฒนาระบบ การศึกษาและวางแผนมหภาค สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พิสิฐ เทพไกรวัล. (2554). การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษาขนาดเล็ก. [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ศิริกาญจน์ โกสมุทร. (2542). การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน. [ปริญญาานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สนธยา พลศรี. (2550). เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. โอเดียนสโตร์.
- สัมมนาการณ์ บุญเรือง. (2562). แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษา นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์. [หลักสูตร พัฒนานักบริหารระดับสูง กระทรวงศึกษาธิการ (นบส.ศธ.) รุ่นที่ 9]. สถาบันพัฒนาครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงาน, กศน. (2563). สรุปผลการดำเนินงานโครงการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถาบันศึกษาปอเนาะ ปีงบประมาณ พ.ศ.2563
- สำนักงาน, คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). คู่มือการสร้างเครือข่ายร่วมพัฒนาและการส่งเสริม ศักยภาพผู้เรียน. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- สำนักงาน, ปฏิรูปการศึกษา. (2545). ชุดฝึกอบรมผู้นำชุมชน. โรงพิมพ์แอลทีเพรส จำกัด.
- สมาลี สังข์ศรี. (2549). รายงานการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนว พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. พิมพ์ดีการพิมพ์.
- สมิทร สุวรรณ และคณะ. (2560). แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- แสงดาว น้ำฟ้า. (2551). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองเทศบาลตำบล แห่หมอนบัง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. [วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อัปดุลฮามิด สะดียามู. (2553). การมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ในจังหวัดปัตตานี ตามทัศนะของครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนประจำสถาบันศึกษาปอเนาะ. [สาร นิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อาทิตย์ ะไลใจ. (2556). การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจิมพัฒนา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. [วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา]. มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น

Colleta, N. and Perkins, G. (1995). *Participation in Education. Environment Department Paper Series No.001. Washington, DC, The World Bank*